

VZPOMÍNÁME: VÍKENDY

OTÁZKY A ODPOVĚDI

1. Jak velký byl fenomén tzv. chataření v socialistickém Československu? Kde vidíme jeho kořeny? Jedná se o československé specifikum, nebo najdeme příklady i jinde?

Fenomén chalupaření byl před listopadem 1989 velmi rozšířený. Přispělo k tomu několik faktorů, které souvisely především s podstatou komunistického režimu. Klíčovým byl důraz na soukromý život a hledání náhradních volnočasových aktivit a seberealizace v autoritativním systému, který potlačoval až na krátké období pražského jara osobní iniciativu v zaměstnání a zásadně omezoval možnosti cestování do zahraničí.

Rozvíjení tohoto fenoménu napomohl dostatek chalup, zejména v pohraničí po nuceném vysídlení německé menšiny. Víkendové přesuny na venkov a do přírody umožnilo zrušení pracovních sobot na konci šedesátých let. Podstatný byl také rostoucí počet osobních vozidel v soukromých rukách. Výrazně narostl počet členů Československého svazu zahrádkářů a ovocnářů, který byl založen v roce 1957. V roce 1989 měl již kolem půl milionu členů, z nichž řada vlastnila chaty v zahrádkářských koloniích. Fenomén chalupaření v normalizačním období a jeho podporu komunistickým režimem odráží televizní seriál Chalupáři, který natočil v roce 1975 režisér František Filip pro Československou televizi.

Po roce 1989 v souvislosti s novými možnostmi cestování do zahraničí nastal útlum obliby chalupaření. V poslední době se tato tradice oživila i díky covidové epidemii. Fenomén druhého bydlení existuje také v mnoha dalších regionech po celém světě (například v severských státech), byť většinou v menším rozsahu. Vlastnictví chalup a dalších venkovských staveb je tam typické především pro bohatší vrstvy. Pro československé prostředí naopak bylo v této oblasti typické rovnostářství a také rozšířené kutilství. Práce na chalupách často prováděli majitelé sami či se svými přáteli.

2. Proměnilo chalupaření infrastrukturu české krajiny? Lze uvést nějaké pozitivní i negativní příklady?

Chalupaření výrazně ovlivnilo nejen podobu české krajiny, ale také podobu života na venkově. V druhé polovině dvacátého století pokračovalo zvyšování počtu osob žijících ve městech. Společně se změnami v pohraničí v důsledku nuceného vysídlení značného počtu tamních obyvatel v poválečném období a proměnami venkova v důsledku násilné kolektivizace vedl tento trend k utlumování života v mnoha vesnicích. Chalupáři proto pomohli zachránit nejen mnoho zdevastovaných venkovských domů, ale také oživit kulturní a společenský život na vesnicích.

3. Do kdy u nás byly pracovní soboty? Lišila se nějak pracovní (školní) sobota od normálního všedního dne?

Pravidelné pracovní soboty byly zrušeny vyhláškou Ministerstva práce a sociálních věcí č. 63/1968 Sb., o zásadách pro zkracování týdenní pracovní doby a pro zavádění provozních a pracovních režimů s pětidenním pracovním týdnem. Změna byla dlouhodobě připravována od počátku šedesátých let. Protože zmíněná vyhláška začala platit 29. září 1968, byl první volný víkend až v říjnu 1968. I poté byly ovšem některé soboty vyhlášovány jako pracovní (předtím se určitou dobu střídaly víkendy s pracovní sobotou s celými volnými víkendy). V několika případech byla ještě v osmdesátých letech za dodatečný pracovní den určena i neděle. Počet pracovních sobot postupně ubýval, poslední byla 11. března 1989.

V pracovní sobotu se také učilo, byť pouze dopoledne. Do výuky byly zařazovány méně náročné předměty jako výtvarná či hudební výchova. Pracovní soboty byly také využívány pro mimořádné celoškolské akce, jako bylo branné cvičení.

4. Co to byly akce „Z“?

Jednalo se o neplacenou pracovní činnosti obyvatel, které se říkalo akce Z (název měl být od slova zvelebování, ale většina lidí tomu říkala práce zdarma). Pořádány byly národními výbory ve spolupráci se svazáckými a stranickými organizacemi, podniky či jednotnými zemědělskými družstvy. Jednalo se například o úklidové směny v okolí bydliště, stavby různých kulturních, rekreačních a dalších zařízení včetně samoobsluh, požárních zbrojnic, dopravních staveb nebo kanalizací. V rámci akce „Z“ byly často uzavírány pracovní závazky.

Oficiálně se jednalo o dobrovolnou práci odváděnou mimo pracovní dobu, většinou o sobotách, nicméně nezáměr o tyto aktivity se mohl odrazit v kádrovém hodnocení.

5. Jak se lišilo trávení víkendového času na vesnicích a ve městech?

Trávení víkendového času se sice v obou prostředích lišilo, přesto také na vesnicích existoval prostor pro volnočasové aktivity. Ve větších obcích na venkově byly od šedesátých let stavěny často v akcích „Z“ kulturní domy se sály, kde se promítaly filmy a o víkendu se pořádaly taneční zábavy. Kdysi živý venkovský spolkový život byl ovšem často redukován pouze na požárnícké a myslivecké sdružení. Ve městech bylo příležitostí pro trávení volného času nepoměrně více, zejména v kulturní a sportovní oblasti.

Otázky vypracoval:

Petr Blažek, historik

Doporučená literatura:

KOCIAN, Jiří (ed.): *Tematická příručka k československým dějinám 1948–1989*. I., II. a III. svazek, Ústav pro soudobé dějiny AV, Praha 2021.

KNAPÍK, Jiří – FRANC, Martin: *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967*. I. a II. svazek, Academia, Praha 2011.

PAŽOUT, Jaroslav (ed.): *Informační boj o Československo / v Československu (1945–1989)*. ÚSTR – Technická univerzita v Liberci, Praha – Liberec, 2014.

ROBERTS, Andrew Lawrence: *From Good King Wenceslas to the Good Soldier Švejk: A Dictionary of Czech Popular Culture*. Central European University Press, Budapest – New York, 2005.

SCHINDLER-WISTEN, Petra: *O chalupách a lidech: Chalupářství v českých zemích v období tzv. normalizace a transformace*. Karolinum, Praha 2017.

ŠOUKAL, Jiří: Chataření a chalupaření v období 50. a 60. let, In: *Studie a zprávy: historický sborník pražského okolí*, roč. 1 (2011), s. 55–69.

Odkazy:

eSbírky (portál určený k online prohlížení digitalizovaných sbírkových předmětů českých muzeí a galerií)

www.esbirky.cz

Příběhy bezpráví (projekt vzdělávacího programu Jeden svět na školách společnosti Člověk v tísni)

www.pribehybezpraví.cz

Retro muzeum Praha

www.retromuzeumpraha.cz

Totalita.cz

www.totalita.cz

Ústav pro studium totalitních režimů

www.ustrcr.cz

Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v. v. i.

www.usd.cas.cz

Poslední aktualizace: 10/2022